

УДК 324.4:342.8(477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.29>

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЕФЕКТ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ З ВІДКРИТИМИ СПИСКАМИ В УКРАЇНІ: ВНУТРІШНЬОПАРТІЙНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Людмила Валюх

*Рівненський державний гуманітарний університет,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
кафедра політології та міжнародних відносин,
вул. Пластова, 31, 33000, м. Рівне, Україна*

Інна Вівчар

*Рівненський державний гуманітарний університет,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
кафедра політології та міжнародних відносин,
вул. Пластова, 31, 33000, м. Рівне, Україна*

Олександр Постельжук

*Рівненський державний гуманітарний університет,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
кафедра політології та міжнародних відносин,
вул. Пластова, 31, 33000, м. Рівне, Україна*

У статті проаналізовано вплив пропорційної виборчої системи з відкритими списками на внутрішньопартійну конкуренцію та якість партійного представництва в Україні на основі Виборчого кодексу 2019 р. та емпіричного кейсу місцевих виборів 2020 р. у Рівненській області. Аналіз здійснено шляхом поєднання теорії політичної репрезентації та інституційного підходу, що трактує правила як набір стимулів для партій, кандидатів і виборців. Застосовано інституційний аналіз норм, кількісну обробку офіційних результатів голосування, порівняльний огляд міжнародних оцінок, а також критичну інтерпретацію висновків громадських спостерігачів. Доведено, що конфігурація параметрів відкритих списків, 5 % бар'єр для партій і 25 % поріг від виборчої квоти для персонального просування кандидата створили змішаний набір стимулів: посилену персоналізацію та активізацію внутрішньопартійної конкуренції поряд із суттєвим збереженням контролю партійних центрів над черговістю місця у списках.

На емпіричному матеріалі підтверджено «винагороду» у мандатах для партій, що долають існуючий бар'єр, і зафіксовано значні міжпартійні та внутрішньопартійні відхилення індивідуальних результатів кандидатів від «середньопартійної» підтримки, що вказує на реальну, хоча й нерівномірну, вагу преференційного голосу. Водночас складність бюлетенів і порогові обмеження зменшували вплив індивідуальних голосів на зміну спискової черговості, а феномен «технічних» кандидатів і підвищена частка недійсних бюлетенів демонстрували інституційно-організаційні вразливості. Аналіз законопроектів 2025 р. окреслює альтернативні траєкторії подальшої реформи. Проект закону № 13419, який повертає мажоритарну модель у громади до 50 тис. виборців, підвищує підзвітність обраних осіб безпосередньому округу, але водночас несе певні ризики клієнтелізації, департизації місцевого рівня та послаблення партійного відбору кадрів. Законопроект № 13464, який поширює правила пропорційної виборчої системи на всі громади та скасовує 25 % поріг для персонального просування, робить списки «відкритішими» де-факто. Проте через механізм зарахування голосів

«без преференції» до загальнонаціонального списку та зарезервовані позиції акумулює контроль розподілу мандатів у партійних центрах.

Як підсумок, обгрунтовано компромісну стратегію «тонкого налаштування» чинної моделі: помірне зниження порога персонального просування замість повного скасування, уніфікація та спрощення бюлетенів, процесуальні запобіжники проти технічних практик, посилення гендерної репрезентації та прозорі механізми обліку голосів без преференції.

Ключові слова: пропорційна виборча система, відкриті списки, внутрішньопартійна конкуренція, партійна система, виборчий кодекс, виборча реформа, гендерні квоти.

Постановка проблеми. Реформа виборчих правил в Україні, закріплена у Виборчому кодексі 2019 р., інституційно переорієнтувала місцевий та національний рівні на пропорційну систему із відкритими списками, що мало водночас підвищити підзвітність еліт і зберегти роль партійної організації. У 2020 р. ця модель уперше була масштабно апробована на місцевих виборах. Однак наслідки виявилися суперечливими: зростання персоналізації, неоднорідність внутрішньопартійної конкуренції та ризики маніпуляцій з «технічними» кандидатами. На тлі повномасштабної війни з 2022 р. дискусія про «післявоєнне» виборче законодавство активізувалася і 2025 р. матеріалізувалася в низці законодавчих ініціатив, зокрема № 13419 і № 13464, що ставлять під сумнів конфігурацію балансу між автономією виборця, внутрішньопартійними рейтингами та контролем партійних центрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика відкритих списків та наслідків їх використання для політичної системи активно обговорюється в науковій літературі та експертних звітах. Дослідники виборчих систем відзначають, що відкриті (чи напіввідкриті) списки покликані стимулювати внутрішньопартійну конкуренцію та персоналізацію виборів, адже кандидати змагаються за преференції виборців всередині партії [1]. Водночас наголошується, що ефект залежить від конкретних параметрів системи, зокрема від існування порогу для просування кандидатів. У Виборчому кодексі закладено 25 % бар'єр (від виборчої квоти), який кандидат має подолати, щоб випередити позицію, визначену партією [2; 3]. Аналітики застерігали, що занадто високий поріг може обмежити реальну відкритість списків: за даними Громадянської мережі ОПОРА, на місцевих виборах 2020 р. лише близько 7 % всіх кандидатів змогли набрати необхідні 25 % квоти.

У результаті 42 % обраних депутатів отримали мандати завдяки особистим голосам виборців (подолавши внутрішньопартійний бар'єр), тоді як 39 % пройшли за партійною черговістю без достатньої підтримки виборців, а ще 19 % – автоматично як перші номери списків. Це підтверджує висновок, зроблений рухом ЧЕСНО: відкриті списки спрацьовують здебільшого у партій з досить високою підтримкою, тоді як у менш рейтингових політичних сил розподіл мандатів часто відбувається за наперед визначеним порядком списку [4]. З іншого боку, відкриті списки сприяли частковому оновленню складу рад: за даними спостережень, до обласних рад увійшло понад 70 % нових депутатів, що значно перевищує показники оновлення попередніх каденцій. Це дозволяє припустити, що нова система відкрила шлях для «нових облич», хоча питання інституціоналізації партій залишається відкритим [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Метою статті є аналіз пропорційної виборчої системи з відкритими списками в Україні та її впливу на внутрішньопартійну конкуренцію і представництво; оцінка ефективності нових законодавчих пропозицій 2025 р. для якості представництва і структури партійної системи. **Завданням** – дослідження впливу пропорційної виборчої системи із відкритими списками на внутрішньопартійні процеси та якість їхнього представництва на основі кейсу місцевих виборів 2020 р. у

Рівненської області, а також аналіз потенційних наслідків актуальних законопроектів для балансу партійної дисципліни й виборчої автономії у контексті повоєнних виборів.

Виклад основного матеріалу. Відкриті списки як інституційна інновація змінюють канал перетворення голосів у мандати через додавання індивідуальної преференції, але зберігають партійну відповідальність за добір і ранжування. В Україні Виборчий кодекс передбачає, що у виборах рад у громадах від 10 тис. виборців застосовується пропорційна система з відкритими списками, 5 % бар'єром та опцією персональної преференції, облік якої впливає на черговість кандидатів лише за умови досягнення ними визначеного порогу від виборчої квоти [6; 7]. Сукупність усіх цих параметрів зумовлює специфічну внутрішньопартійну конкуренцію: кандидати з високою локальною впізнаваністю та ресурсами кампанії здатні перевищити «середню партійну підтримку» в окрузі, втім порогові обмеження можуть «замикати» частину преференцій, відтворюючи ефект, близький до напівзакритих списків [4; 8].

Важливим аспектом досліджень є якість представництва і гендерний баланс. Виборчий кодекс 2019 р. запровадив гендерні квоти (не менше 40 % осіб кожної статі у списках), що дало суттєвий результат: на місцевих виборах 2020 р. було обрано близько 36 % жінок-кандидатів, тоді як у 2015 р. цей показник був значно нижчим. Жінки отримали приблизно третину мандатів в обласних і районних радах, хоча серед обраних голів громад їх частка менш ніж 17 %. Таким чином, дослідники відзначають успіх квот у підвищенні гендерного представництва [6; 5]. Водночас вказується на проблеми інформаційного характеру: нова система виявилася складною для частини виборців. За соціологічними опитуваннями, близько 40 % громадян зізналися, що бюлетені з відкритими списками були для них складними та незрозумілими [7]. Це відобразилось у значній кількості недійсних бюлетенів: у середньому близько 8 % на виборах до обласних рад було визнано недійсними, а в окремих округах – до 13 %. Експерти ОПОРИ пов'язують таку ситуацію з недостатньою роз'яснювальною кампанією та складністю дизайну бюлетеня [3; 9]. На ці недоліки вказували також міжнародні спостерігачі ОБСЄ та БДПЛ, рекомендуючи не впроваджувати нові складні виборчі процедури без належного інформування населення. Отже, аналіз попередніх публікацій свідчить про подвійний ефект застосування в Україні відкритих списків: з одного боку, вони посилили персоналізацію виборів і дещо підвищили залученість виборців до обрання депутатів, з іншого – виявилися реалізованими лише частково через певні технологічні бар'єри та недосконалість виборчого законодавства.

Пропорційна система з відкритими списками інституційно поєднує колективну відповідальність партії за бренд і програму та індивідуальну відповідальність кандидата за власну мобілізацію. Теоретично очікується посилення внутрішньопартійної конкуренції, що може покращувати селекцію еліт. 5 % виборчий бар'єр для партій та 25 % поріг від виборчої квоти для персонального просування кандидата зміщує рівновагу на користь партійної ієрархії, зменшуючи ймовірність радикальних перестановок у черговості, окрім випадків сильних локальних кандидатів [6; 4; 7].

За офіційними підсумками ТВК до Рівненської обласної ради пройшли сім партій. Частки голосів виборців склали: «Європейська Солідарність» 18,869 %, «Слуга Народу» 15,696 %, «Сила і Честь» 10,257 %, «За майбутнє» 11,502 %, ВО «Батьківщина» 10,833 %, ВО «Свобода» 7,456 %, «Радикальна партія Олега Ляшка» 7,882 %. Відповідно розподіл мандатів становив 14, 12, 8, 9, 9, 6 і 6 мандатів. Таким чином, усі партії, які подолали п'ятивідсотковий бар'єр, здобули позитивну премію у відсотку місць порівняно з відсотком голосів, що є типовим наслідком фільтрації під виборчим бар'єром [10; 11].

Таблиця 1

Розподіл голосів і мандатів на виборах до Рівненської обласної ради (2020 р.)

Партія	Частка голо- сів, %	Частка місць, %	Кількість мандатів із 64	Місця мінус голоси, в.п.
Європейська Солідарність	18,869	21,875	14	+3,01
Слуга Народу	15,696	18,750	12	+3,05
Сила і Честь	10,257	12,500	8	+2,24
За майбутнє	11,502	14,063	9	+2,56
ВО «Батьківщина»	10,833	14,063	9	+3,23
ВО «Свобода»	7,456	9,375	6	+1,92
Радикальна партія Олега Ляшка	7,882	9,375	6	+1,49

Джерело: офіційні дані територіальної виборчої комісії, узагальнення автора [10; 12].

Важливо проаналізувати, як виборча система з відкритими списками вплинула на розподіл мандатів, а саме: наскільки голоси виборців змінили порядок кандидатів, визначений партіями. Аналіз даних ЦВК по Рівненській області показує, що у кожній із партій, що отримали мандати, були кандидати, які змогли суттєво випередити своїх однопартійців за кількістю отриманих преференцій. Здебільшого такими були лідери територіальних списків – відомі в регіоні політики або громадські діячі. Приміром, у списку «Європейської Солідарності» по одному з округів Рівненщини перший номер (Дехтярчук Олександр Володимирович) отримав майже вдвічі більше голосів, ніж партія в тому окрузі «квотно» гарантувала одному мандату. Це означає, що його особиста популярність забезпечила партії додатковий електоральний імпульс і дозволила йому безперечно пройти до ради (подолавши 25 % бар'єр).

Подібні випадки фіксувалися і в інших партіях: наприклад, кандидати від партії «За майбутнє» в округах набрали персонально більше тисячі голосів, що перевищило середній «партійний» результат по округу більш ніж удвічі (тобто понад 200 % від виборчої квоти). Таким чином, окремі кандидати (Чайка Володимир Миколайович, Пехотін Андрій Васильович, Редько Валерій Ярославович) випередили у списку формального лідера партійної команди [12]. Ці приклади ілюструють посилення персоналізації виборів: виборці здебільшого обирали «номер у списку», орієнтуючись на особистість, а не на партійну приналежність. За даними всеукраїнського аналізу ГМ ОПОРА, 84 % виборців на місцевих виборах 2020 р. скористалися можливістю відзначити в бюлетені конкретного кандидата і лише 16 % обмежилися голосуванням лише за партію.

У великих містах частка тих, хто обрав лише за партію, була дещо вищою (близько 25 %), тоді як у сільських і селищних громадах – значно меншою (13–16 %) [3]. Однак через високий поріг не всі кандидати, які набрали значну кількість голосів, змогли переміститися на початок списку. У Рівненській області з декількох сотень кандидатів до обласної ради лише одиниці подолали 25 % квоти – саме вони й отримали мандати, посунувши інших. Ті ж кандидати, що не добрали необхідного порогу, залежали від початкової позиції у партійному списку. Це призвело до певних курйозів: в Україні виявлено 69 випадків, коли депутати пройшли до рад, отримавши нуль преференційних голосів.

У Рівненській області таких випадків було кілька: окремі кандидати, включені партіями у списки округів, де голосування не проводилося або де виборці не підтримали їх персонально, отримали ситуацію, за якої партія все ж здобула свій мандат [6]. Наявність «нульових» депутатів стала об'єктом критики відкритих списків: це означає, що певні

особи потрапили до ради виключно завдяки місцю в списку, фактично не маючи підтримки. Водночас позитивним моментом є те, що таких лише приблизно 2 % від загального числа обранців, а більшість депутатів все ж отримала певний рівень довіри виборців. Загалом, 40 % новообраних депутатів обласних, районних і міських рад у великих містах були обрані завдяки особистим голосам виборців [7; 8]. Це підтверджує, що персоніфікація представництва значно зросла.

Доцільно визначити й негативні наслідки системи з відкритими списками на місцевих виборах 2020 р. Насамперед ідеться про так званих «технічних» кандидатів. По-перше, це «кандидати-клони», тобто висуванці (зазвичай у мажоритарних перегонах), що мають прізвища, подібні до популярних політиків, з метою заплутати виборців. На місцевих виборах 2020 р. такі технології теж застосовувалися: ОПОРА зафіксувала в низці громад випадки реєстрації двійників, особливо на виборах міських голів. По-друге, у списках були «технічні» кандидати, які фактично не вели виборчої кампанії та були включені для запобігання квоти або для того, щоб делегувати свої голоси іншому.

У контексті відкритих списків це проявлялося як висування осіб, що не мали наміру реально здобувати мандат, але приносили певну додаткову кількість голосів партії або слугували «магнітом» для окремого електорату. Наприклад, у Рівному деякі партії включили до списків медійно відомих осіб, які не планували працювати депутатами, але своїм ім'ям привертати голоси (після виборів такі кандидати відмовлялися від мандата на користь наступних у списку). Це свідчить про можливість маніпуляції виборчою системою, коли партійне керівництво, користуючись гнучкістю списків, все ж просуває потрібних людей, залучаючи «локомотиви» для збору голосів.

Ще одним викликом стали значні масштаби недійсних бюлетенів, як згадувалося вище. У Рівненській області було визнано недійсними 28 958 бюлетенів (понад 8,5 % від тих, що взяли участь у голосуванні) [3]. Основні причини – неправильно заповнені бюлетені (виборці або не поставили позначки належним чином, або робили більше позначок, ніж дозволено). Тому ця проблема не так політична, як адміністративно-просвітницька, оскільки вона впливає на якість представництва: значна частка громадян фактично не змогла реалізувати своє волевиявлення через складність процедури. Отже, емпіричний досвід Рівненщини демонструє, що виборча система з відкритими списками стимулювала конкуренцію всередині партій (активізувавши сильних кандидатів і мотивуючи їх заручитися підтримкою виборців). Однак ця система не позбавлена недоліків: частина мандатів все одно розподілилася «за списком», а складність бюлетеня дещо знизила ефективність волевиявлення.

На тлі аналізованого досвіду український політикум у 2023–2025 рр. розпочав дискусію щодо чергової виборчої реформи з урахуванням як внутрішніх викликів, так і умов воєнного часу [13]. Наприкінці червня 2025 р. група народних депутатів зареєструвала законопроект № 13419 [14], а в липні 2025 р. – законопроект № 13464 [15], які пропонують суттєво змінити виборчу систему як на місцевому, так і на парламентському рівні. Окрім того, Голова Верховної Ради Р. Стефанчук публічно анонсував журналістам підготовку комплексного закону про повоєнні вибори [16]. Розглянемо зміст і мотивацію кожної з ініціатив та оцінімо їхні можливі інституційні ефекти.

Проект № 13419 (поданий 25.06.2025, ініціатор В. Безгін та ін.) пропонує повернути мажоритарну систему відносної більшості для громад до 50 тис. виборців. Це означає, що у таких громадах ради знову обиратимуться без партійних списків, із можливістю самовисування, як до реформи 2020 р. Аргумент авторів: у малих громадах партійні списки неефективні, депутати-«списочники» нехтують периферією, а мажоритарка забезпечить

підзвітність конкретним округам. Громадянська мережа ОПОРА ще у 2020 р. критикувала партійність від 10 тис. як надмірну; міжнародні рекомендації теж підтримували участь незалежних кандидатів у менших громадах. Водночас поріг 50 тис. занадто високий: понад 95 % громад України мають менше виборців, тож майже половина електорату голосуватиме за мажоритарною системою. Це означає масштабну департизацію, яка послабить розвиток партійної системи, підсилить вплив локального бізнесу і містечкових лідерів, однак спростить організацію виборів у воєнний та повоєнний період, дозволивши проведення швидких довиборів.

Проект № 13464 (поданий 10.07.2025 групою з «Батьківщини» і «Слуги Народу»), навпаки, посилює партізацію. Він поширює пропорційну систему на всі громади, фактично забороняючи самовисування. Це усуває від виборів велику частку незалежних місцевих лідерів (у 2020 р. вони становили понад третину кандидатів у громадах <10 тис.). Основна новація – скасування 25 % порогу від виборчої квоти для кандидатів, що підвищує «відкритість» списків: тепер черговість визначатиметься виключно кількістю індивідуальних голосів. Це відповідає домовленостям із Європейським союзом (ЄС) і зменшує випадки, коли популярний кандидат не проходить.

Водночас інші положення зміцнюють партійний контроль: голоси «за партію без кандидата» підуть у загальнодержавний список, а зарезервовані перші позиції гарантують проходження партійного керівництва. Варіативність чисельності регіональних списків дозволяє штабам маніпулювати «залишковими» голосами. Гендерні квоти формально зберігаються, але алфавітне розташування може послабити їхню ефективність. Позитивом є уніфікація бюлетенів та зрозуміліший дизайн. У цілому № 13464 пропонує «відкритіші» списки, але водночас централізує розподіл мандатів у руках партій.

Наводимо порівняння ключових положень реформ (таблиця 2).

Згідно з таблицею 2, запропоновані реформи рухаються у двох майже протилежних напрямках. Проект № 13419 фактично відкотить значну частину місцевих виборів до мажоритарної системи, зменшивши вплив партій. Натомість проект № 13464, навпаки, усуває останні елементи непартійності та робить списки максимально «гнучкими» і відкритими, але лише всередині партійного формату. Додатково варто згадати так званий «поствоєнний» законопроект про вибори, який анонсується керівництвом парламенту. Його концепція поки публічно не представлена цілком, але очікується комплексний підхід: вирішення питань голосування внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, організація виборів в умовах безпекових ризиків тощо. Експерти критикують, оскільки увага політиків досі зосереджена більше на виборчій системі, ніж на цих нагальних проблемах. Очевидно, що після завершення війни Україну чекає масштабна реформа всього виборчого законодавства, і доля відкритих списків буде лише одним з основних елементів у загальній площині виборчої реформи.

Емпіричні дані Рівненщини свідчать, що пропорційна виборча система з відкритими списками створює конкурентне середовище всередині списків і генерує помітну «винагороду» у кількості місць усім партіям, які долають прохідний бар'єр. Це підсилює дискусію про справедливість перетворення голосів у мандати, але інституційно відповідає логіці бар'єрів, спрямованих на мінімізацію фрагментації рад. Однак висока складність бюлетеня і наявність порогу персонального просування в 25 % від квоти обмежили вплив індивідуальних preferenцій, на що звертали увагу спостерігачі [4; 7].

У цьому контексті скасування порогу (законопроект № 13464) різко збільшить «вагу» індивідуальних рейтингів, зменшивши владний ресурс партійного керівництва впливати на черговість. Однак є і зворотний бік: збільшення внутрішньопартійної поляризації, ризик

Таблиця 2

Основні параметри виборчої системи: чинна модель та законопроекти 2025 р.

Параметр виборчої системи	Чинна система (станом на 2020 р.)	Проект № 13419 (2025)	Проект № 13464 (2025)
Поріг «партизації» місцевих виборів	Пропорційна система у громадах ≥ 10 тис. виборців (≤ 10 тис. – мажоритарна)	Пропорційна система у громадах ≥ 50 тис. (≤ 50 тис. – мажоритарна)	Пропорційна система у всіх громадах без винятку (100 % партійні списки)
Участь незалежних кандидатів	Дозволена лише в громадах < 10 тис. (у більших – лише від партій)	Дозволена в громадах < 50 тис. (самовисування повертається на цьому рівні)	Не дозволена на жодному рівні (самовисування повністю скасовується)
Вибори до парламенту	Пропорційна система з регіональними відкритими списками; 9 гарантованих місць за нац. списком; 5 % бар'єр	(не стосується парламенту)	Уточнення регіональних списків; збереження 9 гарантованих місць; 5 % бар'єр; скасування 25 % порогу для преференцій; зміна форми бюлетеня
Порядок просування в списку	Кандидат потребує ≥ 25 % виборчої квоти для зміни позиції; інакше мандати розподіляються за партійною чергою	(не змінює цей механізм)	Без порогу: мандати розподіляються відповідно до кількості особистих голосів (рейтингу) кандидатів
Розподіл голосів «за партію»	Голоси, віддані тільки за партію, фактично допомагають кандидату (-ам) у тому ж списку за списковою чергою	(не стосується механізму списків)	Голоси без преференції пропонується віддавати на рівень загальнодержавного списку (посилює роль партійного списку в розподілі мандатів)
Гендерна квота	40 % осіб кожної статі у списку; партії зазвичай розташовують кандидаток так, щоб виконати квоту серед обраних	(не змінює квоти)	40 % квота зберігається; алфавітний порядок у списку може ускладнити цільове розташування для досягнення квоти
Дизайн бюлетеня	На місцевих – дві частини: партія і номер кандидата вписується вручну; на парламентських 2019 – окремо партія та кандидат у списку	(не стосується бюлетенів)	Уніфікація бюлетеня: друкований трафаретний список номерів кандидатів, окремі квадрати для партії і кандидата (спрощення заповнення)
Мотивація / цілі	Забезпечити присутність партій навіть у невеликих громадах; відкрити списки для виборця (25 % бар'єр – компроміс)	Зменшити партійну політизацію на місцях, підвищити підзвітність депутатів виборцям невеликих громад	Уніфікувати систему на всіх рівнях; посилити роль партій; виконати міжпартійні домовленості щодо відкритих списків (скасувати поріг 25 %); підготувати законодавство до повоєнного періоду (єдиний кодекс)

Джерело: розроблено автором на основі [6; 14; 15].

«парашутизму» добре профінансованих кандидатів і ще більше зміщення кампаній у бік персоналізації. Зміни до загальнодержавного списку та механізмів зарахування голосів без преференції, навпаки, конструюють простір для централізації контролю партійного центру над мандатами, що може зменшити вплив виборця на регіональне представництво [9]. Повернення мажоритарної моделі в громади до 50 тис. виборців (законопроект № 13419) інституційно посилює зв'язок «виборець – депутат» і може знизити транзакційні витрати голосування. Але водночас загрожує зростанням клієнтелізму й локального домінування місцевих еліт у середовищі низької конкуренції та невеликих округів.

З огляду на те, що малі громади становлять переважну частку муніципальної мережі, сукупний ефект на партійну систематику буде відчутним: зросте асиметрія між «локальною» і «партійною» логікою відбору кадрів, а національні партії втрачатимуть інституційні канали селекції та соціалізації представників у значній кількості рад [2]. Зобов'язання щодо гендерної квоти на місцевих виборах 2020 р. корелювали зі збільшенням представництва жінок у місцевих радах, хоча повноцінної репрезентативності досягнуто не було. Офіційний індикатор 5.4.2 системи моніторингу ЦСР фіксує поступове зростання частки жінок серед депутатів обласних і міських рад, що додає аргументів на користь збереження й удосконалення квотних механізмів [17]. Якщо вищезгадані законодавчі зміни відсичуть пропорційні правила у малих громадах, необхідно компенсувати можливу втрату збалансованої рекрутинг-воронки цільовими інституційними запобіжниками.

Висновки. Пропорційна виборча система з відкритими списками в Україні надала імпульс персоналізації та частковому оновленню еліт, водночас зберігаючи вагомий контроль партій за добором і ранжуванням кандидатів через бар'єр і поріг преференцій. Аналіз місцевих виборів 2020 р. на Рівненщині демонструє очікуваний перерозподіл на користь представлених сил і неоднорідну внутрішньопартійну конкуренцію. Запропоновані у 2025 р. законодавчі зміни потенційно змістять рівновагу. Скасування порогу персонального просування у регіональних списках значно підвищить чутливість результату до індивідуальних рейтингів, послаблюючи партійний контроль. Тоді як уніфікація формування загальнодержавного списку та зарахування голосів без преференції, навпаки, централізують контроль мандатів у партійних центрах.

Мажоритаризація виборів у малих громадах підвищує підзвітність, однак несе ризики клієнтелізації та ослаблення інституціоналізації партій, що може знижувати якість представництва в довгостроковій перспективі. Для збалансування інтересів виборця й партійної організації доцільним видається сценарій «тонкого налаштування» чинної моделі: часткового зменшення порогу персонального просування до помірної величини, замість повного скасування; процедурні гарантії проти «гарантованих» місць у загальнодержавному списку; збереження пропорційної моделі у більшості існуючих громад із додатковими інституційними запобіжниками для боротьби з «технічним» балотуванням; удосконалення дизайну бюлетенів і просвітницьких програм, а також посилення гендерних механізмів репрезентації.

Список використаної літератури

1. Відкриті списки: перші ластівки. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/101952#:~:text=Відкриті%20списки:%20перші%20ластівки%20,з%20кандидатами%20інших%20політичних%20партій> (дата звернення: 10.08.2025).
2. Громадянська мережа ОПОРА. Аналітична записка щодо законодавчих ініціатив зі зміни виборчих систем для місцевих і парламентських виборів. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/analitichna-zapiska-shhodo-zakonodavchih-iniciativ-zi-zmini-viborchih-sistem-dlya-miscevih-i-parlaments-kih-viboriv-25750> (дата звернення: 08.08.2025).

3. Громадянська мережа ОПОРА. Остаточний звіт за результатами спостереження на місцевих виборах 2020 року. 2021. URL: https://www.oporaua.org/vybory/zvit-mistsevi-vybory_2020-23539 (дата звернення: 10.08.2025).
4. Україна, місцеві вибори, 25 жовтня 2020 року: обмежена місія БДПЛ зі спостереження за виборами: остаточний звіт. *Organization for Security and Co-operation in Europe / OSCE*. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/elections/ukraine/480326> (дата звернення: 07.08.2025).
5. OSCE/ODIHR. Ukraine 2019 Early Parliamentary Elections: Final Report. Warsaw : OSCE/ODIHR, 2019. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/4/441925.pdf> (date of access: 30.08.2025).
6. Виборчий кодекс України : Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 07.08.2025).
7. International Foundation for Electoral Systems. Elections in Ukraine: 2020 Local Elections – Frequently Asked Questions. Arlington, VA : IFES, 2020. URL: (date of access: 05.08.2025).
8. International Foundation for Electoral Systems (IFES). Місцеві вибори 2020 року в Україні: звіт за підсумками виборів. Київ : IFES Україна, 2021. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2021/02/IFES-Post-Election-Report-2020-Local-Elections-v1-2021-2-17-UKR.pdf> (date of access: 08.08.2025).
9. Громадянська мережа ОПОРА. Аналітична записка про альтернативні законодавчі ініціативи зі зміни виборчих систем для місцевих і парламентських виборів. 2025. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/analitichna-zapiska-pro-al-ternativni-zakonodavchi-initsiativi-zi-zmini-viborchih-sistem-dlya-miscevih-i-parlaments-kih-viboriv-25773> (дата звернення: 10.08.2025).
10. Стало відомо, хто пройшов до обласної ради: список / Рівненська обласна рада. URL: <https://ror.gov.ua/novyny/stalo-vidomo-hto-proishov-do-oblasnoyi-radi-spisok-1604918404> (дата звернення: 01.08.2025).
11. В обласній раді 64 депутати: хто пройшов і від якої партії, – ТВК. *Суспільне Рівне*. URL: <https://suspilne.media/rivne/78229-hto-stav-deputatom-rivnenskoj-oblradi-cpisok/> (дата звернення: 18.08.2025).
12. Результати виборів до Рівненської обласної ради. *Центральна виборча комісія. ІАС Місцеві вибори*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm058pid112=12pid102=8122pf7691=8122pt001f01=764rej=0pt00_t001f01=695.html#65 (дата звернення: 10.08.2025).
13. До Парламенту внесено законопроект, яким пропонується підвищити поріг партизації для малих громад... / Офіційний портал Верховної Ради України. URL: (дата звернення: 08.08.2025).
14. Картка законопроекту № 13464 «Про внесення змін до Виборчого кодексу України щодо удосконалення правового регулювання організації підготовки і проведення виборів» / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/56758> (дата звернення: 08.08.2025).
15. Картка законопроекту № 13419 «Про внесення змін до Виборчого кодексу України щодо окремих особливостей організації місцевих виборів» / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/56657> (дата звернення: 08.08.2025).
16. Стефанчук: Рада працює над законопроектом про повоєнні вибори. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-stefanchuk-rada-zakonoproiekt-pro-povoienni-vybory/33457896.html> (дата звернення: 30.08.2025).
17. Офіс забезпечення досягнення ЦСР. Індикатор 5.4.2 «Частка жінок серед депутатів обласних рад та місцевих рад міст обласного значення». / Державна служба статистики України URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/5-4-2/> (дата звернення: 10.08.2025).

INSTITUTIONAL EFFECT OF THE PROPORTIONAL ELECTORAL SYSTEM WITH OPEN LISTS IN UKRAINE: INTERNAL PARTY COMPETITION AND PROSPECTS FOR LEGISLATIVE CHANGES

Lyudmila Valyukh

*Rivne State Humanitarian University,
Faculty of History, Political Science, and International Relations,
Department of Political Science and International Relations,
Plastova Str., 31, 33000, Rivne, Ukraine*

Inna Vivchar

*Rivne State Humanitarian University,
Faculty of History, Political Science, and International Relations,
Department of Political Science and International Relations,
Plastova Str., 31, 33000, Rivne, Ukraine*

Olexander Postel'zuk

*Rivne State Humanitarian University,
Faculty of History, Political Science, and International Relations,
Department of Political Science and International Relations,
Plastova Str., 31, 33000, Rivne, Ukraine*

The impact of the proportional electoral system with open lists on intra-party competition and the quality of party representation in Ukraine is analyzed based on the 2019 Electoral Code and the empirical case of the 2020 local elections in the Rivne region. The analysis was carried out by combining the theory of political representation and the institutional approach, which treats rules as a set of incentives for parties, candidates, and voters. Institutional analysis of norms, quantitative processing of official voting results, a comparative review of international assessments, and a critical interpretation of the conclusions of public observers were applied. It has been proven that the configuration of open list parameters, a 5% barrier for parties, and a 25% threshold of the electoral quota for personal promotion of candidates created a mixed set of incentives: increased personalisation and intensified intra-party competition, along with the party headquarters retaining significant control over the order of candidates on the lists.

Empirical data confirms the “reward” in mandates for parties that overcome the existing barrier, and significant inter-party and intra-party deviations of individual candidates' results from “average party” support have been recorded, indicating the real, albeit uneven, weight of preferential voting. At the same time, the complexity of the ballots and threshold restrictions reduced the impact of individual votes on changing the list order, while the phenomenon of “technical” candidates and the increased proportion of invalid ballots demonstrated institutional and organizational vulnerabilities. An analysis of the 2025 draft laws outlines alternative trajectories for further reform. Draft law No. 13419, which returns the majority model to communities with up to 50,000 voters, increases the accountability of elected officials to their immediate constituency, but at the same time carries certain risks of clientelism, depoliticization at the local level, and weakening of party selection of personnel. Draft law No. 13464, which extends the rules of the proportional electoral system to all communities and abolishes the 25% threshold for personal promotion, makes the lists de facto more “open.” However, due to the mechanism of counting “non-preferential” votes in the national list and reserved positions, it accumulates control over the distribution of mandates in party headquarters.

In conclusion, a compromise strategy of “fine-tuning” the current model is justified: a moderate reduction in the threshold for personal promotion instead of its complete abolition, unification and simplification of ballots, procedural safeguards against technical practices, strengthening gender representation, and transparent mechanisms for counting votes without preference.

Key words: proportional electoral system; open lists; intra-party competition; party system; electoral code; electoral reform; gender quotas.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025